

д-р Луан Старова

АЦО ШОПОВ И ЛЕОПОЛД СЕДАР СЕНГОР

- компаративни согледби -

Во летото на 1975 година како резултат на, пред сè, поетските заложби амбасадорот на тогашна Југославија во Сенегал поетот Ацо Шопов, по неколку-годишното пријателство со тогашниот претседател на Република Сенегал поетот Леполд Седар Сенгор, Македонија станасредиште на еден книжевен настан од повеќеструко значење, посебно релевантен од литературно-компаративен аспект.

Сенгор стана лауреат на големото признание на меѓународната поетска манифестација на Струга - Златен венец, придружувајќи им се на Пабло Неруда, Еуценио Монтале и други. Се случи вистински настан за компаративната литература. Две доминантни личности во литературата на Сенегал и Македонија, Сенгор и Ацо Шопов, со различни животни и творечки искуства во потрагата и потврдата на сопствениот национален идентитет, низ ангажирана акција (Сенгор како борец против колонијализмот, а Шопов против фашизмот), во животот едниот како висок државник и на крајот како шеф на државата, а другиот како дипломат и ангажирана револуционерна личност, останаа и обајцата во основната и крајна вокација - интегрални поети. Всушност, чинот на поетското зближување, беше пресуден за преостанатите акции во однос на зближувањето на нивните земји. Пресуден фактор во нивното природно зближување се секако релативно сличните услови на сенегалскиот и македонскиот народ во борбата за ослободување, потврдување на сопствениот идентитет, загрозен од колонијалните владетели. Заслужува посебно внимание луцидната компаративна опсервација на Сенгор за сличните патишта во развојот на сенегалската и Македонската литература:

»Соспојобније во африканскије поезии, посебно во сенегалскајиа, се слични на соспојобније во македонскајиа поезија. Можайи компаративно да се ошкријайи слични, ако не и иденитични пеекови. Како шпо е познајпо Македонија беше колонизирана во пеекоји на пееи века од Ошоманскајиа империја. Македонскиоји народ за да се изрази мораше да се послужи со

гласот на народната поезија. Да се надоврзам со сенегалскиот пример во компаративен контекст: ние Сенегалците бевме жителите на најстарата француска колонија. Крајната цел на оваа колонизација беше да направи од нас црнци - белци, а од Сенегалците Французи. Така француското колонијално ројство ги задушуваше сенегалската оригиналност и автентичност. Во такви услови на сенегалската култура и останува единствено прибежиште во народната уметност. Се работеше за процеси на ренесанс пресвртна едно повисоко ниво. Таква беше и работата на македонските поети кон среќно за својата поезија ја открија мајката на зборот, ги открија во народот изворот на македонскиот јазик. И ние во Сенегал реализиравме идентичен процес, а особено моето поетско творештво се најде во таква позиција...»

Сенгор говори со видлива култура и познавање на македонските книжевни и културни состојби што секако се должи на леговите контакти и влијанието на Ацо Шопов, при нивните чести средби во Сенегал, особено интензивирани во времето кога македонскиот поет го подготвува за превод огромниот избор од поетското дело на Сенгор во рамките на двојазичната едиција на Златниот венец на струската меѓународна поетска манифестација.

Постојат повеќе заеднички појдовни претпоставки за среќен компаративен излез во поетските и животни потраги на Ацо Шопов и Сенгор. И обажтата влегуваат во светот на поезијата, кога стапуваат и отстојуваат во светот на автентичните ослободителни и цивилизациско-ренесансни револуции на нивните татковини. И во обата поетски светови се трага по корените и полнотата на сопствениот идентитет, преполн со одречување и од другите и со вековни асимилаторски традиции, во поднебја на испреплетени етнички, религиски, цивилизациски корења: Македонија и Балканот на Шопов - Сенегал и Африка на Сенгор. И обажтата се запираат пред европоцентричното средиште, како можен излезен, но не и дефинитивен хоризонт. И обажтата се свесни дека пресудните битки за изразување на идентитетот се одвиваат во јазикот - а дека поезијата, уметноста - останува дефинитивна татковина.

Свесен за невозможноста за крајно изразување на својот локален трибалистички разгранет мајчин јазик, формиран во духот на една естетска култура, во која поезијата има речиси десетвековен континуитет, пишувајќи дефинитивно

на француски јазик, Сенгор, трага по можната синтеза, можна кај исклучителните личности, поетски да истрае, останувајќи доследен: творечки да се напојува од една култура со два извора: францускиот и африканскиот. Тој трага во нивната хармонизација. Поради таквата животна и естетска определба во неговата поезија коегзистираат лиричноста и метафизичноста. Така потрагата по универзалното станува негов химеричен, краен проект, при што самиот негов животен пат и самиот негов творечки живот станува – гарант за можноста на таквиот проект. Сенгор во извесна смисла и согорува во илузијата да оствари еден универзален проект врз всушност, хибридна теза за црнештвото, Која ја поведе со другиот африкански поетски бард Еме Сезар, како еден вид излезен компромисен хуманизам. Свесен за биолошките предности и позитивни резултати на вкрстувањето (во неговите познати тези за метисажот), тој мошне релативистички смета во молното »вкрстување« на африканската (народната) поетика во француската поетика (литаниско повторување на мотивите, внесување нова звучност и ритам во телото на францускиот стих и тн.)

Сенгор се устоличува во »хиерархијата на францускиот јазик и поезија« (станувајќи член на Француската академија на бесмртниците), градејќи ја својата »жолупка од зборови« во »пустината на францускиот јазик«. Свесен дека во еден ваков живот парадоксите се неизбежни, Сенгор се обидува со сопствена жртва, определувајќи се да го спаси колку што е можно повеќе африканското, народното, со опсегот на еден живот, ја бара во францускиот поетски јазик својата татквина, токму во времето кога во европските авангардни текови, за надреалистите - црнечката уметност, станува излезна алтернатива, од европскиот затворен картезијански хоризонт.

Пабло Пикасо во црна Африка ќе го открие камен-темелникот на уметноста на XX век. Во негациите на црната уметност, Пикасо ќе ја открие моќта на обновата на негациите во новата модерна европска традиција. Африканските уметности ќе ги фасцинираат европските авангардни откорнатици со вкоренетоста во животот, во прачистите облици на сензибилитетот, автентичноста. Ако црнечките маски долги години во предавангардна Европа беа еден вид егзотичен декор, набргу ќе се сфати дека тие беа ознаките на индивидуалниот и колективниот отпор на Африка. Во црнечките маски беше згустен, сублимиран, структуриран во вековен ритам идентитетот, континуитетот на народната уметност, синтезата на животните облици и

изблиц. Пабло Пикасо преку оваа борба на оспорувањето и пластењето на животот, ќе ги прошири границите на уметноста. Маските ќе сведочат за еден можен континуитет на африканската уметност, за еден вид преместување на прекините, упадите. Имаше верување во африканските традиции доколку им се открие обликот на маските низ припитомувањето на духовите, дека тие се нивна дефинитивна инкарнација - тогаш се допира до слободата...

Леполд Седар Сенгор сакаше да ја наложи на Европа својата *филозофија на црнетијето* низ поетските изблици на францускиот јазик, во периодот кога Францускиот јазик ќе се најде во еден вид картезијанска заситеност и затвореност и својата обнова ќе ја бара преку надреалистичката револуција и *кај другијте* во далечните источни духовни временски простори, но и во традицијата на народната црнечка уметност. Леполд Седар Сенгор е свесен »за жртвата што ја чини«, но свесен е за индивидуалната немоќ да го сврти текот на историјата, да влијае на процесите во творештвото. Свесен дека во татковината на уметноста има простор за семожни иновации тој како да гради своја поетика, свој инструментариум, потпрен врз исказот за апсолутизација на синтагмата *идеја - чувстиво* која низ слики и ритам може да достигне свое автономно и универзално егзистирање во секој јазик....

Сенгор средбата со Шопов и македонската поезија, ја остварува во период на сублимирано искуство, кога сè завршило со илузиите, химеричните оредувања, време кога преостанува да се »наслушнат последните пораки од својот народ«, да се доодгатнат пораките на маските.

Во разговорите што ги водевме при престојот на Сенгор во Македонија во август 1975 г. во придружба на Ацо Шопов, покрај фасцинацијата што ја искажуваше од моќта на македонските поети да ја позајмат од народот магијата на зборот«, говореше и низ лична призма за идентичното искуство во личниот, но и сенегалскиот книжевен процес:

»Првин зајочнав да се инспирирам од францускијте поети и увидувајќи дека не ќе можам автентично да се изразам ги изгорев ситите јесни штио ги бев најмишам пред триесетина години. Тогаш зајочнав да го наслушнувам гласот на својот народ зајочнав да постигнувам како поетите од моето село. А фактот што се изразував на француски јазик не значеше дека сум во сервисна

позиција. Во истата позиција ќе се најдат и другите црнечки писатели што пишуваат на француски јазик (...)

Сите големи цивилизации се плод на вкрстувањето. Затоа ние по независноста не го отфрливме францускиот јазик, дури тој стана наш службен јазик. Сочувавме шест национални јазици... со две нозе се чекори подобро отколку со една. Секој Сенегалец го разбира својот мајчин јазик заедно со францускиот. Мајчиниот јазик го вкоренува во вредностите на црнштвото, додека францускиот му отвора патишта кон светот и другите цивилизации (...)

За нас останува пресудно да се пренесе нашата негроафриканска душа преку нашите слики и симболи, низ музиката на нашиот стих, низ нашиот ритам...»

Макар изречени епизодно овие сознaji на Сенгор, заслужуваат посебно внимание, зашто се изречени со природна искреност, сведочат за еден вид природно катарзирање, по еден макотрпно изминат животен и творечки пат. Значајно е што неговата синтеза запира на универзалноста на феноменот на народното како почетна и крајна точка на еден можен уметнички континуитет, на еден можен концентричен уметнички круг, кој може да се препознае во многу литератури во светот, во случајов тој егземпларно функционира (во случајот на сенегалската и македонската поезија). Фактот што Сенгор покажа нагласен интерес за македонската поезија и во личноста на Ацо Шопов, во неговата поетска постапка и резултати, откри сублимен израз, на остварен коцентричен круг, во поетското искуство на еден народ и литература, со идентична судбина и на многу африкански и други народи под колонијална пресија и ослободување, не претставуваше само едно епизодно откритие, туку тоа се совпаѓа со неговиот сложен и слоевит животен и творечки пат, со потрагата по можното функционирање на истиот творечки пат и во доменот на сенегалската и секоја друга литература со мала распространетост во светот, која објективно била во колонијална зависност и загрозеност. Сенгор ќе покаже посебна восхит што ослободувањето во Македонија доведе како ултимна цел »поддржување на оригиналните, народните вредности«, наведувајќи ја притоа Марксовата изрека дека *»вечниот шарм на грчката античка уметност се должи на тоа што е рожба на народната имажинација«*.

Постојат во историјата на народите личности кои во своите животи ќе се најдат на граничните линии помеѓу јазици, народи, култури и цивилизации, во

разгор на противречности помеѓу националното и универзалното, помеѓу минатото и иднината, повикани да ги помируваат, да трагаат по излезни патишта. Во такви историски позиции ќе се најдат поетите Ацо Шопов и Леполд Седар Сенгор. Мисијата да ги помируваат овие разлики, за што како резултат и трајно сведоштво останува нивната поезија, ќе ги зближи овие исклучителни творци на еден посебен начин. Тоа ќе предизвика Сенгор при посетата на Македонија, да препознае внатрешни ситуации од неговата универзална потрага. Тој на Балканот на еден посебен начин ќе ја активира и актуализира својата омилена мисла за константноста на цивилизациските вкрстувања. Во разговорите со писателите во Македонија, во тој балкански дел на Медитеранот, со неговите најизразити противречности, ќе истакне дека - најзначајните медитерански Цивилизации настанале како резултат на вкрстувањата, почнувајќи уште од египетската преку арапската па сè до античките (грчката и римската цивилизација), потем етрурската. Сенгор смета дека само поезијата може »во дијагонала« да ги открие универзалните цивилизациски пораки, да ги насети нивните континуитети. Тој ја смета песната за најсовршено уметничко дело, најубав уметнички израз на човековата душа, смета дека дури и еден јазик во основа е една вечна песна. Тој го чувствува внатрешниот диктат на сликата, како универзален симбол на песната...

Македонскиот поет Ацо Шопов својот несомнен поетски врв за себе и за македонската поезија секако го постигна со своите поетски збирки *»Небиднина«* - и *»Гледач во ѝејелѝа«* (1970), остварувајќи ја кристализацијата на доминантните поетски идеи на македонскиот етнос, затворајќи го континуитетот на поетскиот кругод народната основа на поетската основа до модерниот израз во залезната фаза на животот, по неговото службување во дипломатијата во Сенегал, на бреговите на Атлантскиот Океан, Ацо Шопов, живеејќи подолг период со африканската поетска реалност сублимно преточена во поезијата на Сенгор и приопштена со силно чувствување во македонскиот поетски израз, својата поезија ќе ја обнови со своите две значајни збирки *»Песнаѝа за црнаѝа жена«* (1976) и *»Дрво на ридоѝ «* (1980), од африканска инспиративна провиниенција

Во овие свои две последни поетски збирки Шопов ги распослува координатите на новата поетска авантура. Африканските пространства уште од Рембо

кој уште во мугрите на животот се »откажува« од европскиот хуманистички круг, ќе ги привлекуваат европските поети во потрага по креативни излези откако ќе ја надраснат сопствената средина, или таа ќе стане претесна за нивната незапирлива поетска игра.

Ацо Шопов крај африканскиот брег, загледан од својата човечка перспектива пред огромниот океан *»ќе ја прелисјува судбината на својот народ«,* ќе ги *»довикува сите галии на своите непознати предци, испловени пред многу векови«.*

Пленат поетските идеи и слики во кои се покажува релативноста на историските процеси и екстремните прифати на егзистенцијата. Тука е »трагањето низ мрачните но неизбежни свијоци на историјата« изразени во »вечната жед за сеопштото потекло, низ чудесната поетска слика на релативизираната слика во сознанието дадено од еден прародителски балкански инстинкт *»дека сè е исто иако е составено во различни шуми и расипенија без оглед како се викаат: баобаб, даб или бреза «.* Баобабот, тоа дрво на животот и балканскиот даб, во чудесна космополитска визија, сведочат за еден универзален поетски усет. Пленат поетските слики на балканскиот топос - Штип под Исарот и Жоал крај океанот: *два светиа, две борилишта, две различни живојни светилишта.*

Космополитските визии со корен во пределите на сопствениот идентитет проблеснуваат и во песните на збирката *»Дрво на ридот«* (*»Македонија е во светот, а светот во Македонија; видов многу земји и многу народи разделени со граници, граници на времето, со молив повлечени што како нож го засеке живојто шело на народите и нивната единствена судба на парчиња ја искинале, па месито својот живој да го живеат го калемај на шуги судби и небиднини...«*)

Националното и космополитското, локалното и универзалното, во песните на Ацо Шопов, од »африканската фаза«, колку и да се обременети во поетска смисла од наративниот дискурс, колку и да се во нив присутни »реторичните решенија«, во споредба со згустениот и врвен поетски израз постигнат во *»Гледач во џеџелија«*, природно го бараат филозофскиот дискурс. Ацо Шопов во песните од африканска инспирација мудро проникнува во еден универзален поетски јазик, на кој можат да се прилагодат големите поети. Македонскиот поет како да го ослободува јазикот од изразитата поетичност за да го стори

поевокативен директниот *јазик на идеи*, својствен за Сенгор и бројни други значајни африкански, но и европски поети, кај кои е присутна африканската инспирација.

Заслужуваа посебно внимание во една компаративна поетска анализа да се согледаат песните од африканскиот период на Сенгор и клучните песни на Шопов, за да се открие полифоничноста и многузначноста на една значајна поетска релација. Не случајно во *»Песна̄ӣа на ридо̄ӣ «* (поконкретно во песната *»Како најубави катрени од народната поезија«*), во духот на Сенгоровата определба за потребата од *вечно враќање* кон изворот на народната традиција, како и кон неизбежен чин на сопствено осмислено враќање, по сите поетски авантури, ќе го кристализира стихот дека *»све̄ӣо̄ӣ е извезен од најубавӣӣе ка̄ӣрени на народна̄ӣа̄ њоезӣја«*. Во оваа песна, прекрасна fuga за идентитетот, поетот преносно *»санок̄ сонуваше како ѓӯшна̄ӣ со ка̄ӣренӣӣе разг̄овор води со живо̄ӣо̄ӣ и со невидливӣӣе нишки ѓи њоврзува умренӣӣе«*.

* * *

Поетската релација Сенгор-Шопов е комплексна и многузначна. Таа е самата универзален книжевен чин. Во нејзината смисла и траење, се открива пошироката смисла на книжевниот чин во трансцендирањето на националните реалности...

Luan Starova
ACO ŠOPOV ET LEOPOLD SEDAR SENGHOR
Resume

Aco Šopov, important poète macédonien et ancien ambassadeur de Yougoslavie au Sénégal, ami du président Sénégalais et traducteur de sa poésie, fut, dans les derniers poèmes écrits avant sa mort, inspiré de l'Afrique de Léopold Sedar Senghor. Il était à la recherche de l'universalité des images cueillies d'une part au Sénégal, d'autre part dans sa ville natale et dans son propre pays. Et c'est ainsi que, pour lui, le pays, la cité ou il agrandi se confond avec le pays de Senghor.

Une étude comparative pourrait aisément démontrer les résultats du rapprochement, du monde spirituel de l'Afrique et de Senghor non seulement dans l'œuvre d'Aco Šopov, mais aussi dans un secteur notable de la littérature macédonienne.

Les écrivains macédoniens eurent le privilège en 1975 d'avoir une fructueuse conversation avec Senghor, lauréat de la Couronne d'or des Soirées poétiques de Struga. Ils ont beaucoup apprécié ses thèses sur l'art, notamment lorsqu'il prononça un discours intitulé: *»L'art est toujours fils de l'imagination populaire«*.